КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

НАТУРКАЧ Р.П. - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства Ужгородського національного університету

https://orcid.org/0009-0006-9717-3961

УДК 342.5

DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2026.2-2.83

У статті здійснено комплексне порівняльно-правове дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного Банку Румунії (Banca Națională a României) в контексті сучасного розвитку європейського конституціоналізму, трансформації моделей функціонування центральних банків та євроінтеграційних процесів. Обґрунтовано, що конституційно-правовий статус центрального банку слід розглядати не лише як сукупність законодавчо визначених повноважень, а як комплексну систему конституційних принципів, гарантій незалежності, компетенції, організаційної побудови та взаємовідносин із органами публічної влади, що забезпечують реалізацію монетарної функції держави.

Досліджено особливості нормативного закріплення статусу центральних банків України та Румунії, проаналізовано конституційні засади їх функціонування, законодавче регулювання порядку формування керівних органів, компетенції, гарантій інституційної, функціональної, персональної та фінансової незалежності. Встановлено, що, незважаючи на відмінності у способах конституційного закріплення статусу центрального банку, правові моделі України та Румунії ґрунтуються на спільних принципах незалежності центрального банку, забезпечення цінової стабільності, недопустимості політичного втручання у здійснення монетарної політики та спеціальної компетенції у сфері грошово-кредитного регулювання.

Особливу увагу приділено впливу права Європейського Союзу на формування сучасної моделі Національного банку Румунії після набуття Румунією членства в Європейському Союзі. Доведено, що румунське законодавство характеризується високим рівнем гармонізації із положеннями Договору про функціонування Європейського Союзу та Статуту Європейської системи центральних банків, що забезпечує комплексну реалізацію принципів інституційної, функціональної, персональної та фінансової незалежності центрального банку. Водночас встановлено, що законодавство України вже містить більшість базових гарантій незалежності Національного банку України, однак окремі елементи його правового статусу потребують подальшого вдосконалення у зв'язку із виконанням євроінтеграційних зобов'язань держави.

За результатами порівняльно-правового аналізу сформульовано авторські висновки щодо особливостей розвитку конституційно-правового статусу центральних банків України та Румунії, визначено основні напрями подальшої гармонізації законодавства України із правом Європейського Союзу. Обґрунтовано доцільність уточнення законодавчого визначення правового статусу Національного банку України, подальшого вдосконалення нормативного розмежування компетенції його керівних органів, а також запровадження спеціального механізму моніторингу відповідності законодавства України стандартам Європейської системи центральних банків. Зроблено висновок, що румунський досвід має істотне методологічне та практичне значення для розвитку українського законодавства, однак його використ-

тання повинно здійснюватися з урахуванням особливостей національної конституційної моделі та сучасного етапу інтеграції України до Європейського Союзу.

Ключові слова: Національний банк України, Національний Банк Румунії, центральний банк, конституційно-правовий статус, незалежність центрального банку, право Європейського Союзу, Європейська система центральних банків, порівняльно-правове дослідження, монетарна політика.

Постановка проблеми

Конституційно-правовий статус центрального банку є одним із визначальних елементів сучасної моделі фінансової держави, оскільки саме через його правове закріплення забезпечується реалізація конституційних засад грошово-кредитної політики, підтримання стабільності національної грошової одиниці, функціонування банківської системи та фінансової безпеки держави. У сучасному європейському конституціоналізмі центральний банк розглядається не лише як орган монетарного регулювання, а як самостійний публічно-правовий інститут, статус якого визначається конституційними принципами незалежності, підзвітності, функціональної автономії та взаємодії з іншими органами публічної влади [1-6; 21-24].

Актуальність порівняльного дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Румунії зумовлюється декількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, Україна перебуває на етапі комплексної адаптації національного законодавства до acquis Європейського Союзу, що охоплює й сферу функціонування центрального банку. У процесі переговорів про вступ до Європейського Союзу одним із критеріїв оцінки виступає відповідність законодавства держави-кандидата вимогам статей 127-131 Договору про функціонування Європейського Союзу та Статуту Європейської системи центральних банків [5; 6]. За таких умов дослідження досвіду держави-члена Європейського Союзу, яка вже завершила процес адаптації законодавства про центральний банк до права Союзу, набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення.

По-друге, Румунія становить особливий інтерес для української науки конституційного права, оскільки її правова система належить до романо-германської правової сім'ї, а процес реформування правового статусу Національного банку Румунії відбувався в умовах європейської інтеграції та імплементації вимог права Європейського Союзу. Незважаючи на те, що Румунія ще не приєдналася до єврозони, її центральний банк функціонує як складова Європейської системи центральних банків та здійснює свою діяльність відповідно до принципів незалежності, визначених Договором про функціонування Європейського Союзу та Статутом Європейської системи центральних банків [5; 6; 11].

По-третє, у національній юридичній науці проблематика правового статусу Національного банку України традиційно досліджувалася переважно у межах фінансового та банківського права. Водночас конституційно-правові аспекти його функціонування, зокрема питання юридичної природи Національного банку України, його місця у системі органів публічної влади, змісту конституційних гарантій незалежності, механізмів взаємодії з Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України, потребують подальшого комплексного переосмислення крізь призму сучасної європейської конституційної доктрини [1; 2; 7–10].

Науковий інтерес до порівняльного аналізу України та Румунії посилюється також тим, що обидві держави належать до континентальної правової традиції, однак перебувають на різних етапах інтеграції до правового простору Європейського Союзу. Це дозволяє простежити трансформацію конституційно-правового статусу центрального банку від національної моделі незалежного емісійного інституту до моделі, інтегрованої у Європейську систему центральних банків, а також оцінити можливість використання румунського досвіду при подальшому вдосконаленні законодавства України.

Водночас проведений аналіз свідчить про відсутність у сучасній українській юридичній літературі комплексних порівняльно-правових досліджень, присвячених саме

конституційно-правовому статусу Національного банку України та Національного банку Румунії. Переважна більшість праць присвячена окремим аспектам банківського регулювання або фінансового права, тоді як конституційно-правові закономірності функціонування центральних банків у контексті європейської інтеграції залишаються недостатньо дослідженими. Саме це зумовлює теоретичну та практичну актуальність обраної теми.

Стан опрацювання проблематики

Питання правового статусу Національного банку України традиційно досліджуються у працях представників науки фінансового та банківського права. Значний внесок у розроблення відповідної проблематики зробили О. П. Орлюк, яка комплексно дослідила правову природу центрального банку та його місце у системі банківського законодавства України [7], Л. К. Воронова, яка розглядала діяльність Національного банку України крізь призму фінансово-правових відносин та реалізації фінансової функції держави [8], а також М. П. Кучерявенко, який обґрунтував особливості правового регулювання банківської діяльності у системі фінансового права [9]. Окремі аспекти компетенції Національного банку України у механізмі здійснення публічної влади досліджувалися також І. Б. Заверухою [10].

У румунській юридичній літературі питання правового статусу Національного банку Румунії розглядаються насамперед у контексті європейської інтеграції, імплементації стандартів Європейської системи центральних банків та забезпечення незалежності центрального банку відповідно до вимог права Європейського Союзу. Вагоме значення мають офіційні документи Національного банку Румунії, рішення та конвергенційні звіти Європейського центрального банку, у яких системно аналізується відповідність румунського законодавства положенням Договору про функціонування Європейського Союзу [5; 6; 13].

Водночас загальнотеоретичні засади правового статусу центральних банків у європейському праві ґрунтовно досліджені у працях Rosa Maria Lastra, яка сформувала сучасний підхід до розуміння конституційної природи незалежності центральних банків та її співвідношення із принципом демократичної легітимності публічної влади [14]. Значний внесок у розвиток права Європейського Союзу щодо функціонування центральних банків зробили Chiara Zilioli та Martin Selmayr, які дослідили інституційно-правовий статус Європейського центрального банку та його місце у системі органів Європейського Союзу [15].

Разом із тим аналіз наукової літератури свідчить, що комплексне порівняльно-правове дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Румунії у сучасній українській науці конституційного права фактично відсутнє. Недостатньо дослідженими залишаються питання трансформації конституційно-правового статусу центрального банку під впливом права Європейського Союзу, особливостей реалізації принципу незалежності в умовах європейської інтеграції, а також можливостей використання румунського досвіду для вдосконалення законодавства України. Саме усунення зазначених прогалин становить наукову новизну та практичну значущість цього дослідження.

Метою статті є здійснення комплексного порівняльно-правового дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Румунії, визначення їх місця у системі органів публічної влади, особливостей конституційного закріплення компетенції, гарантій інституційної, функціональної, персональної та фінансової незалежності, виявлення спільних і відмінних рис правового регулювання діяльності центральних банків України та Румунії, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з урахуванням румунського досвіду та вимог права Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу

Конституційно-правовий статус центрального банку є одним із ключових елементів механізму організації публічної влади у фінансовій сфері. У сучасних європейських державах він визначається не лише

обсягом компетенції відповідного органу, а й характером його конституційної автономії, особливостями взаємодії з іншими органами державної влади, гарантіями незалежності та місцем у механізмі реалізації державної монетарної політики. Саме у такому контексті доцільно розглядати правовий статус Національного банку Румунії (далі – Національний банк Румунії), який після вступу Румунії до Європейського Союзу зазнав суттєвої інституційної трансформації під впливом права Європейського Союзу [3–6].

На відміну від Конституції України, Конституція Румунії не містить окремої статті, присвяченої центральному банку держави. Водночас це не свідчить про відсутність конституційного статусу Національного банку Румунії. Конституційна модель Румунії побудована за принципом нормативної конкретизації, відповідно до якого засади функціонування окремих інститутів публічної влади визначаються спеціальними органічними законами, прийнятими на виконання Конституції [3]. Такий підхід відповідає європейській практиці, за якої конституція встановлює фундаментальні принципи організації державної влади, а деталізація правового статусу окремих органів здійснюється на законодавчому рівні.

Основним нормативним актом, що визначає правовий статус Національного банку Румунії, є Legea nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naționale a României, прийнятий після завершення переговорного процесу щодо вступу Румунії до Європейського Союзу. Закон був розроблений з урахуванням вимог статей 127–131 Договору про функціонування Європейського Союзу та Статуту Європейської системи центральних банків, що забезпечило високий рівень гармонізації румунського законодавства із правом Європейського Союзу [4–6].

Відповідно до статті 2 Закону № 312/2004 основною метою діяльності Національного банку Румунії визначено забезпечення та підтримання цінової стабільності. Таке законодавче формулювання повністю відтворює зміст статті 127 Договору про функціонування Європейського Союзу, згідно з якою підтримання цінової стабільності є першочерговим завданням Європейської системи центральних банків [4; 5]. На відміну від окремих національних моделей, у яких центральний банк одночасно реалізує численні економічні чи соціальні функції, румунський законодавець послідовно побудував систему компетенції центрального банку навколо одного базового конституційного пріоритету — забезпечення стабільності національної валюти.

Особливістю румунської моделі є те, що Національний банк Румунії поєднує класичні функції центрального банку із функціями макропруденційного регулювання фінансового сектору. Закон наділяє його повноваженнями щодо реалізації грошово-кредитної політики, валютного регулювання, управління міжнародними резервами держави, емісії національної валюти, банківського нагляду, сприяння стабільності фінансової системи та забезпечення належного функціонування платіжної інфраструктури [4; 12]. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку європейського банківського права, відповідно до яких центральний банк дедалі більше виконує функції забезпечення фінансової стабільності поряд із традиційною монетарною функцією [14; 15].

Визначальною ознакою конституційно-правового статусу Національного банку Румунії є гарантована законом незалежність. Закон № 312/2004 безпосередньо закріплює, що під час здійснення своїх повноважень ані Національний банк Румунії, ані члени його керівних органів не можуть звертатися за вказівками або приймати вказівки від органів державної влади, інституцій Європейського Союзу чи інших суб'єктів публічного права [4]. Фактично законодавець імплементував положення статті 130 Договору про функціонування Європейського Союзу щодо інституційної незалежності центральних банків [5].

Важливою гарантією незалежності виступає також порядок формування керівних органів Національного банку Румунії. Керівництво банком здійснює Рада директорів (Consiliul de Administrație), до складу якої входять Голова Національного банку, перший заступник, два заступники та інші члени Ради. Всі вони призначаються Парламентом Румунії строком на п'ять років із

можливістю повторного призначення [4]. При цьому закон передбачає вичерпний перелік підстав дострокового припинення повноважень членів Ради директорів, що мінімізує ризик політичного впливу на діяльність центрального банку та відповідає критеріям персональної незалежності, сформульованим у практиці Європейського центрального банку [11].

Особливого значення набуває фінансова незалежність Національного банку Румунії. Він володіє власним майном, формує самостійний бюджет, не фінансується з державного бюджету та здійснює свої видатки за рахунок власних доходів. Законодавством також імплементовано заборону прямого фінансування бюджетного дефіциту та кредитування органів державної влади, що прямо відповідає статті 123 Договору про функціонування Європейського Союзу [4–6]. У такий спосіб виключається можливість використання ресурсів центрального банку як інструменту фінансування поточних державних видатків.

Після набуття Румунією членства у Європейському Союзі Національний банк Румунії став складовою Європейської системи центральних банків. Незважаючи на те, що Румунія ще не запровадила євро як національну валюту, Національний банк Румунії бере участь у діяльності Європейської системи центральних банків, забезпечує імплементацію вимог права Європейського Союзу та здійснює поетапну підготовку до повної інтеграції в Євросистему [5; 6; 11]. Саме тому законодавство Румунії постійно оцінюється Європейським центральним банком у межах конвергенційних звітів, які аналізують рівень відповідності національного законодавства критеріям незалежності центральних банків та вимогам права Європейського Союзу [11].

Таким чином, конституційно-правова модель Національного банку Румунії характеризується високим рівнем нормативної визначеності, системністю законодавчого регулювання та повною орієнтацією на стандарти Європейського Союзу. Її визначальними ознаками виступають інституційна, функціональна, персональна та фінансова незалежність центрального банку, чітке визначення його конституційної мети, ефективний механізм взаємодії з органами державної влади та інтегрованість до Європейської системи центральних банків. Саме ці особливості становлять значний інтерес для подальшого вдосконалення конституційно-правового статусу Національного банку України в умовах європейської інтеграції.

Порівняльно-правове дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Румунії свідчить, що обидві держави використовують європейську модель організації центрального банку, яка ґрунтується на принципах незалежності, спеціальної компетенції та виключності здійснення монетарної функції держави. Водночас особливості нормативного закріплення правового статусу, характер взаємодії центрального банку з органами державної влади та ступінь інтегрованості до правового порядку Європейського Союзу істотно відрізняються, що зумовлює різний рівень розвитку відповідних конституційно-правових моделей [1–6].

Передусім відмінності простежуються у способі нормативного закріплення статусу центрального банку. Конституція України безпосередньо визначає Національний банк України як центральний банк держави та покладає на нього основну функцію щодо забезпечення стабільності грошової одиниці України. Крім того, Основний Закон передбачає існування Ради Національного банку України як окремого конституційного інституту, що свідчить про конституційну деталізацію окремих елементів організації центрального банку [1]. Натомість Конституція Румунії не містить спеціальних положень щодо центрального банку, а його правовий статус повністю визначається Законом № 312/2004, прийнятим на виконання конституційних принципів організації публічної влади [3; 4].

Така відмінність не означає різного рівня конституційної захищеності центрального банку. Навпаки, румунська модель демонструє, що ефективність інституційної незалежності визначається не кількістю конституційних норм, а системністю законодавчого регулювання та його відповідністю праву Європейського Союзу. Закон

№ 312/2004 комплексно врегульовує питання організації, компетенції, порядку формування керівних органів, фінансової автономії та взаємовідносин Національного банку Румунії з іншими органами державної влади [4].

Суттєвою спільною рисою є законодавче закріплення основної функції центрального банку. Конституція України визначає забезпечення стабільності грошової одиниці України основною функцією Національного банку України [1], тоді як Закон № 312/2004 встановлює забезпечення та підтримання цінової стабільності як основну мету діяльності Національного банку Румунії [4]. Незважаючи на відмінність юридичних формулювань, їх зміст є концептуально тотожним і відповідає статті 127 Договору про функціонування Європейського Союзу, відповідно до якої першочерговою метою діяльності Європейської системи центральних банків є підтримання цінової стабільності [5].

Разом із тим українська модель зберігає окремі особливості, сформовані ще до початку європейської інтеграції. Закон України «Про Національний банк України» визначає Національний банк України як «особливий центральний орган державного управління» [2]. З позицій сучасної конституційної доктрини таке формулювання не повною мірою відображає юридичну природу центрального банку, оскільки фактично поєднує ознаки органу виконавчої влади та незалежного конституційного інституту. Водночас законодавство Румунії не використовує конструкцію «орган державного управління», а розглядає центральний банк як самостійну публічно-правову інституцію (instituție publică independentă), діяльність якої регламентується спеціальним законом відповідно до права Європейського Союзу [4]. Саме тому румунська модель більшою мірою узгоджується із сучасним розумінням правової природи центральних банків у праві Європейського Союзу.

Істотні відмінності існують і щодо механізмів забезпечення незалежності центрального банку. Законодавство України встановлює інституційну, організаційну та фінансову самостійність Національного банку України, визначає особливий порядок призначення Голови Національного банку України та членів Ради Національного банку України, а також гарантії невтручання органів державної влади у здійснення його повноважень [2]. Водночас відповідні гарантії сформульовані переважно у національно-правовому вимірі.

На відміну від цього, законодавство Румунії безпосередньо імплементує положення статті 130 Договору про функціонування Європейського Союзу щодо заборони будь-якого впливу органів державної влади, інституцій Європейського Союзу або інших суб'єктів на прийняття рішень центральним банком [4–6]. Таким чином, незалежність Національного банку Румунії забезпечується одночасно нормами національного законодавства та правом Європейського Союзу, що створює значно вищий рівень правових гарантій.

Відмінності простежуються також у механізмах інтеграції центрального банку до наднаціональної фінансової системи. Національний банк України функціонує виключно у межах національної монетарної системи, хоча його діяльність поступово гармонізується із законодавством Європейського Союзу відповідно до євроінтеграційних зобов'язань України [2; 5]. Натомість Національний банк Румунії вже є складовою Європейської системи центральних банків, бере участь у виконанні її завдань, а його законодавство регулярно оцінюється Європейським центральним банком у межах процедур конвергенції [5; 6; 11]. Саме ця обставина зумовлює більш високий рівень гармонізації румунського законодавства із правом Європейського Союзу.

Порівняння компетенції центральних банків свідчить про їх значну функціональну подібність. Обидва банки здійснюють емісію національної валюти, реалізують грошово-кредитну політику, організовують функціонування платіжних систем, управляють золотовалютними резервами держави, здійснюють валютне регулювання та банківський нагляд [2; 4]. Разом із тим законодавство Румунії більшою мірою інтегрує зазначені функції із механізмами функціонування Європейської системи центральних банків, тоді як українська модель поки що

орієнтована на автономне функціонування національної монетарної системи.

Відмінним є також характер взаємодії центрального банку з парламентом. В Україні Верховна Рада України бере участь у формуванні Ради Національного банку України та призначенні Голови Національного банку України у порядку, визначеному Конституцією України [1; 2]. У Румунії Парламент призначає весь склад Ради директорів Національного банку Румунії, однак після призначення члени керівного органу користуються високим рівнем персональної незалежності, а перелік підстав дострокового припинення їхніх повноважень є вичерпним і відповідає стандартам права Європейського Союзу [4; 11]. Такий механізм мінімізує ризик політичного впливу на діяльність центрального банку.

Отже, порівняльно-правовий аналіз свідчить, що моделі України та Румунії побудовані на спільних європейських принципах незалежності центрального банку, однак відрізняються ступенем нормативної гармонізації із правом Європейського Союзу. Якщо українська модель зберігає окремі елементи національної конструкції організації центрального банку, сформованої до початку євроінтеграційних процесів, то румунська модель уже функціонує в умовах повної інтеграції до правового простору Європейського Союзу. Саме тому досвід Румунії має важливе значення для подальшої модернізації законодавства України про Національний банк України, особливо у частині вдосконалення правового визначення його статусу, розвитку гарантій незалежності та завершення гармонізації національного законодавства із вимогами права Європейського Союзу [5; 6; 11].

Проведене порівняльно-правове дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Румунії дає підстави для висновку, що обидві держави сформували правові моделі центральних банків, засновані на загальноєвропейських принципах незалежності, функціональної автономії та спеціальної компетенції. Водночас ступінь їх нормативного розвитку істотно відрізняється, що зумовлено різним рівнем інтеграції до правового порядку Європейського Союзу та особливостями еволюції національного конституційного законодавства [1-6].

Дослідження засвідчує, що українська модель конституційно-правового статусу Національного банку України загалом відповідає фундаментальним європейським стандартам організації центральних банків. Конституція України визначає його як центральний банк держави та покладає на нього основну функцію щодо забезпечення стабільності грошової одиниці України [1]. Закон України «Про Національний банк України» закріплює систему гарантій інституційної, функціональної, організаційної та фінансової незалежності, визначає особливий порядок формування керівних органів банку та встановлює механізми взаємодії з органами державної влади [2]. Упродовж останніх років законодавство України було істотно наближене до вимог права Європейського Союзу, що підтверджується також оцінками Європейського центрального банку та Європейської Комісії щодо розвитку фінансового сектору держав-кандидатів [5; 6; 11].

Разом із тим порівняльний аналіз свідчить, що румунська модель характеризується вищим рівнем нормативної інтеграції із правом Європейського Союзу. Закон № 312/2004 був прийнятий безпосередньо як акт імплементації вимог Договору про функціонування Європейського Союзу та Статуту Європейської системи центральних банків, унаслідок чого більшість принципів незалежності центрального банку сформульовано відповідно до термінології та конструкцій права Європейського Союзу [4–6]. Такий підхід забезпечує високий рівень системної узгодженості між національним законодавством і правом Союзу.

Особливого значення набуває те, що законодавство Румунії не використовує конструкцій, які можуть створювати неоднозначність при визначенні правової природи центрального банку. Національний банк Румунії розглядається як незалежна публічно-правова інституція, яка виконує визначені законом функції у сфері монетарної політики та фінансової стабільності [4]. Натомість Закон України «Про Національний банк Украї-

їни» продовжує визначати Національний банк України як «особливий центральний орган державного управління» [2]. Незважаючи на те, що така конструкція історично була обумовлена особливостями становлення української банківської системи, вона не повною мірою узгоджується із сучасною європейською доктриною конституційного права, відповідно до якої центральний банк не належить до системи органів виконавчої влади, а становить самостійний публічно-правовий інститут спеціальної компетенції [7–10; 14; 15].

Водночас проведене дослідження не дає підстав стверджувати про необхідність радикального реформування конституційної моделі Національного банку України. Більшість фундаментальних гарантій його незалежності вже закріплена у Конституції України та спеціальному законодавстві, а подальше вдосконалення має здійснюватися шляхом системного розвитку чинної моделі, а не її концептуального перегляду.

Висновки

На підставі проведеного дослідження доцільно сформулювати такі пропозиції щодо вдосконалення законодавства України.

1. Доцільно переглянути законодавче визначення правового статусу Національного банку України, відмовившись від конструкції «особливий центральний орган державного управління» та замінивши її формулюванням, яке відображатиме його правову природу як самостійного публічно-правового інституту спеціальної конституційної компетенції, що здійснює публічно-владні повноваження у сфері забезпечення цінової стабільності, грошово-кредитної політики та фінансової стабільності. Така зміна матиме насамперед доктринальне значення, усуваючи термінологічну неузгодженість із сучасними європейськими підходами [2; 5; 6].

2. Доцільно завершити гармонізацію Закону України «Про Національний банк України» із положеннями статей 127-131 Договору про функціонування Європейського Союзу та Протоколу № 4 щодо Статуту Європейської системи центральних банків і Європейського центрального банку шляхом системного перегляду норм, які регламентують гарантії незалежності центрального банку, процедури взаємодії з органами державної влади та правові механізми імплементації актів права Європейського Союзу [5; 6].

3. Доцільно законодавчо деталізувати критерії функціонального розмежування повноважень Ради Національного банку України та Правління Національного банку України, забезпечивши чіткіше відокремлення функцій стратегічного визначення основних засад грошово-кредитної політики від функцій оперативного управління її реалізацією. Незважаючи на те, що чинне законодавство загалом здійснює таке розмежування, окремі положення Закону допускають неоднозначність у визначенні меж компетенції зазначених органів [2].

4. З урахуванням статусу України як держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу доцільно передбачити у законодавстві спеціальний механізм періодичної оцінки відповідності діяльності Національного банку України критеріям Європейської системи центральних банків. Такий механізм може передбачати регулярний аналіз рівня гармонізації законодавства, інституційної незалежності, процедур ухвалення рішень та відповідності практики діяльності Національного банку України стандартам права Європейського Союзу. На відміну від конвергенційних звітів Європейського центрального банку, які застосовуються до держав-членів Європейського Союзу, відповідний механізм мав би функціонувати як внутрішній інструмент моніторингу виконання євроінтеграційних зобов'язань України [5; 6; 11].

Отже, порівняльний аналіз свідчить, що румунська модель не потребує механічного запозичення українським законодавцем. Її практична цінність полягає насамперед у демонстрації ефективної моделі адаптації правового статусу центрального банку до вимог права Європейського Союзу без порушення принципу конституційної автономії національної фінансової системи. Саме такий підхід видається найбільш обґрунтованим для подальшого розвитку законодавства України в умовах реалізації курсу на повноправне членство в Європейському Союзі.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14

3. Constituția României din 8 decembrie 1991 (republicată). URL: https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339

4. Legea nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naționale a României. Monitorul Oficial al României. URL: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/54138

5. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 202. 7 June 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT

6. Protocol (No. 4) on the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/PRO/04

7. Орлюк О. П. Банківське право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

8. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Прецедент ; Моя книга, 2006. 448 с.

9. Кучерявенко М. П. Курс фінансового права : у 6 т. Т. 4 : Банківське право. Харків : Право, 2008. 528 с.

10. Заверуха І. Б. Бюджетні повноваження органів державної влади в Україні : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 220 с.

11. European Central Bank. Convergence Report 2024. Frankfurt am Main : European Central Bank, 2024. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/convergence/html/index.en.html

12. Banca Națională a României. Annual Report 2024. București : Banca Națională a României, 2025. URL: https://www.bnr.ro

13. European Commission. 2024 Romania Report. Brussels : European Commission, 2024. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/

14. Lastra R. M. International Financial and Monetary Law. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2015. 624 p.

15. Zilioli C., Selmayr M. The Law of the European Central Bank. Oxford : Hart Publishing, 2001. 633 p.

16. Isărescu M. Reflecții economice. Contribuții la teoria și practica politicilor monetare. București : Academia Română, 2009. 432 p.

17. Georgescu F. Capitalul în România postcomunistă. București : Academia Română, 2018. 560 p.

18. Muraru I., Tănăsescu E. S. Constituția României. Comentariu pe articole. București : C.H. Beck, 2019. 1520 p.

19. Toader T., Safta M. Constituția României. Comentariu pe articole. București : Hamangiu, 2019. 1488 p.

20. Banca Națională a României. About the NBR. URL: https://www.bnr.ro/About-the-NBR-3132.aspx

21. Поличко Т., Бисага Ю., Берч В., Дешко Л., Нечипорук Г., Петрецька Н. Верховенство конституційних норм у національній системі права. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. 204 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/98514952-bfb3-4fc8-8245-40bf707b3f2d/full.

22. Бисага Ю., Дешко Л., Нечипорук Г. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 4. С. 43–49. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP-4_2020.pdf.

23. Novikova N., Deshko L., Gurzhii A. Leading approaches to modernization of state financial control: a case of Ukraine. Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018). Advances in Social Science, Education and Humanities Research. 2018. Vol. 217. P. 149–156. DOI: https://doi.org/10.2991/icseal-18.2018.22. URL: https://www.atlantis-press.com/proceedings/icseal-18/25904306.

24. Deshko L. International cooperation in the field of Innovations and Investment / EUROPEAN INTEGRATION OF ECONOMICS, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the International Scientific

Conference, March 22-23, 2018. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o.o. Wydawnictwo Erida, 2018. P. 245-247.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE CENTRAL BANKS OF UKRAINE AND ROMANIA: A COMPARATIVE LEGAL STUDY

The article presents a comprehensive comparative legal study of the constitutional and legal status of the National Bank of Ukraine and the Banca Națională a României within the context of the contemporary development of European constitutionalism, the transformation of central banking models, and the European integration process. It is substantiated that the constitutional and legal status of a central bank should be understood not merely as a set of statutory powers but as an integrated system of constitutional principles, institutional guarantees of independence, competence, organisational structure, and legal relations with public authorities ensuring the exercise of the State's monetary function.

The research examines the constitutional and legislative foundations governing the legal status of the central banks of Ukraine and Romania, including the procedures for appointing governing bodies, the scope of competence, and guarantees of institutional, functional, personal, and financial independence. It is established that despite differences in constitutional regulation, both legal systems are based upon common European principles of central bank independence, price stability, prohibition of political interference in monetary policy, and the exercise of exclusive public authority in the field of monetary regulation.

Particular attention is devoted to the influence of European Union law on the development of the legal status of the Banca Națională a României following Romania's accession to the European Union. The study demonstrates that Romanian legislation has achieved a high level of harmonisation with Articles 127–131 of the Treaty on the Functioning of the European Union and Protocol No. 4 on the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank, thereby ensuring comprehensive implementation of institutional, functional, personal, and financial independence. At the same time, it is established that Ukrainian legislation already incorporates the principal guarantees of the National Bank of Ukraine's independence, although several elements of its constitutional and legal status require further development in light of Ukraine's obligations arising from the European integration process.

Based on the comparative legal analysis, the article formulates original conclusions concerning the evolution of the constitutional and legal status of the central banks of Ukraine and Romania and identifies the principal directions for further approximation of Ukrainian legislation to European Union law. It substantiates the necessity of refining the statutory definition of the legal status of the National Bank of Ukraine, improving the legislative delineation of powers between its governing bodies, and introducing a specialised mechanism for monitoring compliance of Ukrainian legislation with the standards of the European System of Central Banks. The article concludes that the Romanian experience possesses considerable theoretical and practical value for the further development of Ukrainian banking legislation, provided that such experience is adapted to the specific features of Ukraine's constitutional order and its current stage of European integration.

Keywords: National Bank of Ukraine, Banca Națională a României, central bank, constitutional and legal status, central bank independence, European Union law, European System of Central Banks, comparative legal research, monetary policy.